

Äitimme Eine Saniolan haastattelu (nauhoitettu 1988)

Tarina Puhakalla Törmäsessä, ennen evakkoon lähtöä ja käsky evakkoon

Voisitko kertoa milloin viimeinen sota alkoi, ja minkälaisia muistoja sinulla on siitä, ehkä tämmösiä järkyttäviäkin muistoja?

Me emme tiedäneet että sota oli alkanut silloin, sehän alkoi marraskuussa viimeinen päivä -44. Sen minä muistan... että me emme tiedäneet, että sota oli alkanut... se oli talvisota. Olin karjanhoitajan, kun palvelija hoiti minun lapsia, sillä, hänellä oli käsi kipeä. Olin mennyt aamulla navettaan, ja sitten kun minä tulin sieltä navetasta, minun piti vielä mennä sinne navetan taka, tekemään se joku työ, ja laitoin jo lapsetkin käteeni, että minä lähen sinne.

Ajattelin... että lähenköhän minä sinne, ja siinä minä sitten yksin tinkasin. Minä sitte päätin, että, en mene sinne nyt, menen vasta iltapäivällä. Menin sisälle, ja aloin kenkiä riisumaan, istuin siinä penkillä ja yhtäkkiä kauhea rämähdyks kävi, ajattelin... että mitä nyt aivan kuin maailma räjähti. Kaksi lentokonetta lensivät siitä matalalta, ja kumpiki ampuivat, siinä oli kaksi ampujaa, toinen edestä, ja toinen takaa. Ne menivät melkein katon rajasta, niin matalalta. Juoksimme ulos, kattoimme, kun kaks lentokonetta menee, ja ne ampuvat koko ajan konekiväärillä. Toinen eteen ja toinen taka. Sitte me että... mitä ihmettä! Me ajattelimme että se loppui tähän, että mikä lie ollut. Ajattelimme kyllä, että ne olivat venäläisiä koneita, ja sitte me siinä söimme ja joimme. Kun minä menin navetasta astiainpesuvettä hakemaan. Ihmettelin että miksi lehmät ovat niin levottomia.. kun kauhia mölinä ja volina oli navetassa. Lehmät hyppi ja ammuivat niin kauheasti. Minä... etteihän täällä ole mitään tapahtunut. Lähin sitte kiertämään navettaa lehmäin ympäri. Minä kattoin, kun yhdellä lehmällä oli sattunut tuonne lantionpäälle. Lantion päällä oli mennyt kuulat läpi, ja näin että jalassa oli 10 sentin korkuinen, niin kuin kynttilä... läjä verta jähmettynyt siihen jalan päälle. Se lehmä oli haavoittunut, ja minä juoksin sitte sisälle, ja sanoin: että, ette tiedä mikä mekkala tuolla navetassa on kun lehmät huutaa ja hyppää niin kauheasti ja sittekö lähimmä katsomaan, ne oli ampuneet... Ja jos minä silloin olisin mennyt sinne navetan taka laittamaan sen työni loppuun, niin sinne minä olisin jäänyt. Sitte me kattoimme sieltä ja aukaisimme sen navetan oven ja kattoimme, että tuossa oli menneet, kuulat lumihangessa, kun ne oli ampuneet siitä... Että en olisi elävänä tullu sieltä sitte takasin... Ja tuolla lailla.

Teurastaja

Sittehän meidän piti hankkia teurastaja sille lehmälle ja teurastaa. Ja me kuulimme, että neidän olivat monta sataa kilometriä ajaneet tätä maantielinjaa, ja joka paikassa kylien ja talojenkohalla ne ampuvat. Ja toinen juttu oli se, kun Puhakka setä lähti jonkun vieraan miehen kans vettä hakemaan... siitä navetan sivusta meni se tie sinne kaivolle, ja he näkivät kuurakoivun takaa tulee lentokone, ja kuulivat että ne ampuvat Törmäsessä. Joku oli hevosella ajamassa jäällä, sitäkin ampuvat, mutta ei sille tullu mitään. Niin... sitte me menimme sinne navetanporstuaan, mistä ne syöksyvät sisälle, ettei heihin satu. Ne syöksy tähän oikealle puolelle, siihen oven sisäpuolelle maahan, jos ne olisivat menneet vasemmalle puolelle, niin he olis molemmat jääneet siihen. Kun menimme katsomaan.. niin kuulia oli täynnä koko se heinärintuoksen laita, mihin ne olisivat varmasti kuolleet. Sillä lailla se sitte alkoi järkyttävä aika. Ja sitte saimme radiosta kuulla että sota oli alkanu.

No sitä riitti sitte, kaiken aikaa. Siviilien piti olla jollaki lailla palveluksessa mukana, että niinkö hommata armeijalleki jotaki. Piti yhtä ja toista laittaa sota sairaalaan. Sitte sanottiin, että siviilien piti pomia marjoja. Silloihan ei ollut hedelmiä ja kaikkia saatavana. Ja me sen palvelijan kanssa lähettiin sitte joen taka marjaan, me viitenä päivänä kävimme siellä joen takana mustikassa, jotka meidän piti viiä sotasairaalaan. Me olimme kahestaan siellä joen takana, ja siellä oli oikein hyvä näköala sinne Törmäseen, maantie kun meni siellä ylhäällä. Me olimme menneet venellä sinne, ja kaikessa rauhassa poimimme kuule neljä päivää, että viedään ne sitte, sinne sotasairaalaan. Ja yhtäkkiä... me emme olleet samassa paikassa, koska siellä haimme niitä

marjoja. Sitte minä yhtäkkiä seisoin semmosessa aukiassa paikassa. Se oli semmonen kymmenen metrin aukio, ja oli niinkökauhian suuri nuotio ollu siinä, ja savu nousi vielä siitä keskeltä, siitä paikasta missä hiilet olinyt käypi tässä. Ajattelin että ne olivat desantteja. Minä sitten näin, että metrin mittaisenkepin nokkaan oli paperossilaatikon kansi laitettu, ja siihen oli kirjoitettu. Minä hiippailin katsomaan sitä, niin se oli desanttien asentopaikka siinä. Minä aloin lukemaan, ne oli suomeksi kirjoittaneen siihen. ”Olemme majoilleet viikon tässä, ja seuranneet maantien liikennettä, tuolta joen toiselta puolelta... tätä Rovaniemi ja Ivalon väliä”.

Siinä oli niin hyvä näköala, se oli semmonen matala maa siinä eessä. Minä että: ovat seuranneet liikennettä! Minä aloin aivan vapisemaan, että ne justinsa tulevat ottamaan minut kiinni. Ja että ne ovat varmasti siinä lähellä, eikä ne voineet kaukana ollakaan, kun siinä savu nousi vielä. Minä että...”herranjestas”, mistä minä löydän sen kaverin, enkä uskaltanut huutaa, että Elli missä sinä olet. Minä lähdin menemään ja sanoin hiljaa että: Elli...Elli...Ellihoi.. Elli kuule. Eihän sitä kuulunut... ja minä kävelinkin sen Ellin eteen sitten, ja sanoin sille että kuule: Nyt täältä lähemme heti ja hissun kissun. Mehän voimme vaikka vangiksi joutua, täällä on desantteja ja tuossa... minä olin niiden nuotiolla ja luin että he olivat seuranneet liikennettä, tätä Petsamon ja Ivalon liikennettä. Ja me lähimme hiippailemaan sieltä. Ei tullutkaan enää marja reissua sitte uudestaan. Se jäi sitte siihen...

Miten teille sitte kävi kun tuli nämä saksalaiset ja tämä sota oikein alko ja kaikki ihmiset joutu lähtemään evakkoon?

Muistampa... Se oli perunan nosto aika, sinä syksynä, kuka se olikaan sitte siinä kaverina se taisi olla Latvian poika. Me olimme perunamaalla, siellä suuren mäen alla, sen mäen päältä kulki se Rovaniemelle menevä tie ja kattoimme sitte sinne samalleki suunnalle, mistä Saksalaiset alkoivat silloin tulemaan. Tulee niin kauhea määrä.. ja jonossa niitä tuli. Niitähän oli monta kymmentä autoa, semmosia kauhean suuria kuorma-autoja, joissa oli mustat ressut päällä. Me kun menimme kotia kahville, ja sanoimme, että on niin kuin suruharso autojen päällä. Se on kuin suru saatto, eli kuin hautajaissaatto, ettäkö mustia autoja, ja ne oli täynnä ihmisiä ne autot Saksalaisia. Ja sittekö ne lähtivät marssimalla tulemaan, joka taloon tulivat ne. ”Herrat” tulivat eessä. Ja sitte, joka huoneeseen merkitsivät ovenpäälle numerot, että kuinka monta ihmistä mihinkäki huoneeseen, siihen meidän asumuskeskukseen..... Meitähän oli.... vuokralaiset oli siinä, niin kuin mekin olimme siinä vuokralaisena. Niin... joka huoneeseen pantiin niitä, ettei meillä ollut omaa olinpaikkaa missään. Niiden seassa me jouduimme olemaan. Sittekö ne marssivat... niitä oli yli kaksikymmentä tuhatta Saksalaista, joita marssimalla vietiin. ”Ne oli niitä poliittisia vankeja”. Meillähän ei ollut edes ulko huoneissa käynti paikkaa, eikä mitään. Navetta ja sauna ja kaikki tuli ihan täynnä niitä ukkoja. Tulivat ja lepuuttelivat niitä muulejansa ja syöttivät. Ne muulitki olivat siinä männikössä, ja niin korkealta kun ne muulit ylettivät syödä, niin kaikki männyt tuli valkoseksi. Nälissäsän söivät ja huusivat yökaudet... ne muulit... se oli sitte kamalaa hommaa. Ei saanu ruokaa laittaa, nehän olivat siinä aivan kuin kotonaan. Kaikki määräykset tuli heiltä, me olimme aivan kuin hyypijät nurkissa.

Kuinka kauan nämä saksalaiset olivat sitte näissä yksityisten kodissas?

Niin kauan kuin ne olivat marssineet, sen kolmattakymmentä tuhatta henkeä, joita marssimalla vietiin. Että kaikkien piti kävelemällä kulkea. Tavaraa... niillä oli isoja ranskalaisia hevosia jotka kantoivat kuormaa. Ja ne taluttivat niitä muulia, minä en tiedä mitä varten niillä oli ne muulit, semmonen määrä matkassa niillä.

Mihin ne olivat menossa?

Petsamoon. Ne olivat Petsamoon menossa, se oli silloin jo lähellä loppupuolta se, taikka nehän tulivat kuin isännät ainakin taloon nämä Saksalaiset. Eihän meillä oltu sanottu mitään näistä sioista. Mehän olimme niin yllättyneitä. Silmät suurena kattoimme, että kun ihmisiä tulee ja tulee elukkain kans. Joka puu oli täynnä siinäki meidän ympäristössä, ne pesivät ja kävivät uimassa. Ja olivat aivan kuin kotonansa siinä. Kyllä meillä ei ollut paikkaa missä olla ”herrantähden”.

Määräys evakkoon...

Noko meille sitte tuli se määräys, että meidän pitäisi lähteä evakkoon, enhän minä tiennyt koko asiasta mitään. Me olimme perunoita kaivamassa siellä meiän omalla tontilla. Meillähän oli valmis talo siellä ja olisimme muuten perunat panneet omaa kellariin, jos olisimme päässeet muuttamaan. Mutta meille tuli navetan rakentaja, että me emme päässeet vielä siinä vaiheessa muuttamaan, kun meidän piti lähteä. Minä olin perunamaalla ja sittekö minä tulin sieltä, en minä huolehtinut, että minun pitää pakata. Niin minä en tiennyt kun toiset olivat kuulleet radiosta. Maaherrahan se oli puhunut sen puheen sitte radiossa, että nyt tulee lähtö.

Että meiän pitää lähteä täältä Pohjois-Suomesta ja Safiira-täti sanoo minulle: Etkö sinä ala pakkaamaan. Minä kauhistuin, että mihin pakkaamaan?... että meidän pitää lähteä? mihin meidän pitää lähteä? Hän sano että meidän pitää lähteä täältä... kaikkien pitää lähteä. Minä sanoin... enhän minä ainakaan voi lähteä, mulla tuommonen joukko lapsia, mulla oli kaikki ne pikku lapset, kuus lasta, että mihin tästä lähtee? Kolme päivää minä olin, että minä en alkanu pakkaamaan. Sitte sinun isä Reino tuli työmaalta, se oli Ivalossa töissä ja sano että: Etkö sinä ole vielä pakannu? Minä että en, no mitä tässä sitte pitää pakata? No meidän täytyy lähteä pois täältä. Minä että, en minä saata lähteä täältä pois, mihin minä tuommosen lapsijoukon kans lähen. Ei ollu mitään paikkaa, kun kaikki oli niin sekaisin, sota ja möyke oli. Mutta niinhän se kävi, että jotakin piti ottaa sitte, kerätä vaatteita ja tuolla lailla.

Ja sitte tuli yksi vielä... kaikki kylän lehmät tuotiin siihen meille, kun meillä oli niitä latoja ja navetta ja navetaki oli niin suuri. Kylän lehtiä tuotiin sinne ja saksalaiset tuli hoitamaan niitä. Ittekuki meni kotiansa ja alko hankittamaan ja minusta oli niin kauhian vastenmielinen alkaa. Sitte yhtenä ilta-päivänä tulee niitä ”Saksalaisia herroja”, ja sanovat että nyt teidän täytyy alkaa lähtemään näistä taloista pois. No minullahan hätä, että ”herra ietari” Safiira-täti vielä loukkasi itensä, kun meni kellariin pommisuojaan, niin se putos ja loukkasi kylkensä, ettei meinannut liikkeelle päässä, se joutu sitte minun matkaan lähtemään.

Saksalaisella kuorma-autolla evakkoon...

Tiiätkö... pakkasilta-päivä oli kun saksalainen auto tullee pihalle, ja sanoo: että nyt teidän tavarat autoon ja nyt teidän pitää lähteä. Ja arvaa sitte mihin mentiin.... Vuotsosta ajettiin muutama kilometri, siellä oli niillä oma semmonen asentopaikka, missä he ruukasivat olla, ja siihen vain ajettiin. Kylmät huoneet ja kaikki... siihen meidän piti jäädä ensimmäiseksi yöksi. Met että kun eivät ajaneet eemmäs. Meidänhän olisi pitänyt niinkö Rovaniemelle saakka mennä... Toisena päivänä sitte, siitä lähetettiin eteenpäin Rovaniemen asemalle.

Ilmapommitus Rovaniemellä

Ilmapommitus tuli, ”herrantähden” kuitenkin. Sireenit ulvo, ja Safiira-täti riepu, se oli niin sairas, jako minun piti sitä nostaa ja vetää ja siirtää kun se ei päässyt mihinkään, sehän oli kylkensä loukannut.

Hänhän oli jo vanha ihminen siihen aikaan

Oli tietenkin... seittämännellä kymmenennellä, ja kun se loukkas itsensä, ja oli muutenki sairas. Sinne me jäätiin sitte, Rovaniemen asemalle ja mihin me mentiin sitte pommisuojaan, kun sireenit huusi ja lentokoneet lensi. Mutta niin me onnistuimme sitte jossakin vaiheessa pääsemään kuule härkävaunuihin. Ei ollu kun pikkusen heiniä siellä pohjalla ja sinne vain työnnettiin, että mennä lattialle ja siinä oli pikkunen hylly, muka siinä toisessa päässä, että joku muka pääsi maata sinne, siellä minä lasteni kanssa heinissä pahnasin.

Oliko tässä härkävaunussa muita ihmisiä?

No oli muitaki kyläläisiä ketä siihen sopi. Niin paljonko sopi aina, niin piti mennä siihen. Siinähan oli kymmeniä ihmisiä, siinä me istuimme lattialla. Ja kylmä... ajattele pakkasyönä. Sittekö lähtivät viimein Rovaniemeltä, niin meni tuonne Ouluun päin. Nehän pysähty aina ja sittekö Ouluun kun pääsimme, siinä meni koko aika, aamulla me olimme Oulussa. Kokonainen päivä siinä tehtiin sitä lähtöä. Eikä meillä ollu ruokaa, eikä mitään meillä. Kellä nyt oli jotaki matkassa pussissa, niin jotaki sai niinkö lapsille, ei vettä, eikä mitään ollut.

Puhakan-setähän tuli kans sinne, setä oli kans siinä, ja yritti hakemaan, mutta ei voinut kun ei kukaan sanonut kuinka kauan tämä juna seiso siinä, ja siksi piti olla aina varuillaan ja että melkein olla junan ovelta kiinni, että pääsee hyppäämään kyytille. Siellähan oli paljon meitä, sittekö ku junat lähtivät siitä eteenpäin, äitit jäivät sinne hakemaan jotaki ruokaa, tai jotaki hakemaan sieltä kaupungilta.....

Tiesittekö te mihin tämä härkävaunu oli menossa?

Ei tietty kyllä mihin mennään. Siinä Oulussaki oltiin koko päivä, siinä haeskeltiin ruokaa, eihänä ne kerjanneet saaha, asema oli taysi siellähan oli sootamiehiä ja kaikkia. Melkein siinä piti ruuatta mennä. Sittekö se lähti iltapäivällä se juna, se oli menny kilometri kaupalla jo niin, totta niillä jotaki jäi sitte siitä, kun ne vielä perruuttamalla lähtivät takaisin Oulun asemalle asti. Mehän kauhistuimme, että eihän tämä matka jatku ollenkaan. Sitte siinä ilta myöhäisellä lähti se juna siitä eteenpäin, me olimme niinkö toisena aamuna, aamupäivällä Ylivieskassa sitte...

Ja Ylivieska oli tämä päätepaikka vai?

Ylivieska oli se meidän päätepaikka siellä. Sitte meidät otettiin junasta tietysti pois, ja jäimme siihen asemalle ja asemalta siirrettiin kansankoululle. Sehän oli joka paikka täynnä, kirkko ja kaikki oli ne isot kunnanrakennekset oli täynnä, meitähan oli tuhansia, jotka oli Utsjokia myöten ja joka paikasta. Siinä sitä sitten odotettiin vuoroa, että kuka tuli hakemaan. Ja kellä oli paljon lapsia, eihän niitä hakenu kukaan. Siellä valikoivat pienen perheisiä yhtä taikka kahta ihmistä, Ne katosivat sieltä sitä mukkaa. Minähän olin melkein viikon siinä koululla, ei ollut puhdasta vettä, eikä mitään. Se oli sitte kauha paikka. Jostaki sai sitte aina jotaki.

Eikö siihen aikaan ollut paljon sairauksia, esim. lasten keskuudessa?

Ainakin meidän lapsille, minä en tiedä mistä ne saivat semmosen ihottuman, ettäkö me kotona pijimme laittaa tukot kaikki niille ja sittekö minun piti alkaa liottelemaan siellä koululla, minun piti apteekista hakea vettä, Bori/lyijyvettä. Sillä piti kastella kaikki, että sai irti. Pikkupojilla oli tarttuneet ihoon kiinni. Kyllähän siellä tuli yhen ja toisenlaista, kaikilla olis ollu hätä, saada lääkärin ja hoitajien apua, mutta eipä sitä paljon tullut. Siellä oli kaikki väki, tuhansia ihmisiä oli joka paikassa.

Niin ja sinä olit sitte viikon päivät tällä koululla ja lyötykö sinulle ja perheellesi sijoittamispaikkaa?

Sitte tuli yksi vanha isäntä hevosen kanssa sinne, ja mehän olimme jo niin vähänä siellä sitte. Se kyseli ja katteli minkälainen joukko meillä on, ja se otti meitä matkaansa. Sittehän me pääsimme siihen taloon. Se oli se talon tyttö laittanut minulle kahvit ja laitto jotaki ruokaaki meille. Siihen se melkein sitte loppu.

Seija nauhoitti ja Hilja Safiira kirjoitti...